

БІЛИЙ КОЛІР В УКРАЇНСЬКІЙ І ПОЛЬСЬКІЙ ФРАЗЕОЛОГІЇ

У цій статті розглянуто українські та польські фразеологізми, компонентом яких є білий колір. Виокремлено одиниці, які в обох мовах збігаються частково та повністю. Порівняно їхні значення.

Ключові слова: фразеологізм, білий колір, українська фразеологія, польська фразеологія.

The article deals with Ukrainian and Polish phraseologies with white colour as a component. The units that coincide partially and completely in both languages are singled out. Their meanings are compared.

Keywords: phraseological unit, white colour, Ukrainian phraseology, Polish phraseology.

Українська та польська — споріднені мови. Історія цих народів протягом довгого часу тісно перепліталася. Українці і поляки мають близькі вірування, традиція та християнство як провідну релігію. Обидва народи дотичні до загальної європейської культури, тож запозичували образність із однакових джерел. Тому може здаватися, що фразеологія обох мов ідентична, але це зовсім не так, і ми можемо простежити ці відмінності.

У польській мові існує низка фразеологізмів, компонентами яких є білий колір: **biała** niedziela, **biała** śmierć, **białe** małżeństwo, **białe** plamy, **białe** szaleństwo, **biały** walc/białe tango, **biały** jak mąka, **biały** jak kreda, **biały** jak płótno/ściana, **biały** jak śnieg, **biały**

kruk, **biały** personel, w **biały** dzień, do **białego** rana/dnia, **biała** magia, czarno na **białym**. В українській мові їх кількість не менша: **біла** ворона, **біла** пляма, **біле** золото, **білий** світ, прощатися з **білим** світом, **білими** нитками шитий, ловити **білі** метелики, від **білого** світу до темної ночі, до **білого** світу, до **білого** дня, до **білого** снігу, доживати до **білого** волосу, **побіліти** як сніг, за слізьми світу **білого** не бачити, казка про **білого** бичка, світу **білого** не видно, серед **білого** дня, треба з свічкою серед **білого** дня шукати, серед **білої** днини, як з **білої** гарячки, біла магія, чорним по **білому**.

Із наведених прикладів можемо виокремити фразеологічні одиниці, які в обох мовах збігаються повністю або частково відрізняються фразеологічним складом: укр. **біла** пляма, пол. **białe** plamy; укр. **біла** ворона, пол. **biały** kruk; укр. з **білої** гарячки, пол. **białe** szaleństwo; укр. до **білого** дня, серед **білого** дня, серед **білої** днини, треба з свічкою серед **білого** дня шукати, пол. w **biały** dzień, do **białego** rana/dnia; укр. **біла** магія, пол. **biała** magia; укр. чорним по **білому**, пол. czarno na **białym**.

Лише одну фразеологічну одиницю можемо повноцінно семантично ототожнити: укр. чорним по **білому** — цілком ясно, виразно, чітко, зрозуміло [4, с. 950]; пол. czarno na **białym** — неспростовно, ясно, очевидно, незаперечно, письмово [5, с. 65].

Однак більшість фразем хоч і мають однаковий склад, проте семантично мають трохи інші відтінки. Наприклад, укр. **біла** магія — за середньовічними забобонами — чаклунство з допомогою небесних сил [СУМ-11, Том 4, с. 590], **biała** magia — 1) надприродні ефекти, отримані за допомогою відкритих і прихованих методів, жонгливання; 2) використання надприродних сил з метою здійснення надприродного, незвичайного, але нешкідливого впливу на інших [6, с. 198]. укр. **біла** пляма — 1) необхідний, невивчений район; 2) недосліджене питання [СУМ-11, Том 1, с. 181]; пол. **białe** plamy — невідомі або невивчені факти минуло-

го, свідомо приховані історичні факти, як правило з політичних мотивів [5, с. 20].

Фразеологічні одиниці укр. **біла** ворона та пол. **biały kruk** мають однаковий фразеологічний склад, проте різну семантику. **Біла** ворона — той, хто виділяється серед інших чимсь незвичайний, зовсім не схожий на інших [3, с. 145–146]. **Biały kruk** — унікальний, рідкісний предмет, раритет; бібліофільська рідкість [5, с. 21].

Фразеологічна одиниця з **білої** гарячки та **białe szaleństwo** схожі за своїм складом (**białe szaleństwo** — біле божевілля), однак семантично різні. З **білої** гарячки — не зовсім осмислено, обдумано, згарячу [3, с. 170], а **białe szaleństwo** — це термін для позначення зимових видів спорту, що практикуються на снігу [5, с. 20].

Компонент «білий» у поєднанні з компонентом «день» в українській мові має більше варіантів (до **білого** дня, серед **білого** дня, серед **білої** днини, треба з свічкою серед **білого** дня шукати), ніж у польській (w **biały dzień**, do **białego** rana/dnia). W **biały dzień** означає відкрито, сміливо, нічого не приховуючи; при денному світлі [5, с. 445]. Українським відповідником до цієї фрази є фразема «серед білого дня», що означає відкрито, неприховано, не соромлячись [3, с. 252]. До **білого** дня або до **білої** днини — до світанку, поки розвинеться [3, с. 252]. На нашу думку, польським відповідником до фразеологічної одиниці «до **білого** дня» є do **białego** rana/dnia — всю ніч, до світанку [5, с. 84]. Фразеологічна одиниця «треба з свічкою серед **білого** дня шукати» означає хто, що-небудь трапляється, зустрічається дуже рідко [4, с. 969] та не має відповідника у польській мові з кольоронімом «білий». Фразема **білий** світ означає ранок, світанок [4, с. 782] та дещо синонімічна до фразем із компонентом «день». За нашими спостереженнями, польські словники фразеологізмів не фіксують фразеологічних одиниць, компонентами яких є «світ» і кольоронім «білий». Однак Фразеологічний словник української мови фіксує низку таких фразем: проща-

тися з **білим** світом (умирати) [4, с. 714], від **білого** світу до темної ночі (від ранку до вечора, цілий день) [4, с. 787], за слізми світу **білого** не бачити (гірко, невтішно плакати) [3, с. 20], світу **білого** не видно (зовсім нічого не можна побачити, розрізнити зором) [3, с. 87].

Фразеологізм **biały jak śnieg** означає білосніжний [4, с. 21]. Українські фразеологічні словники не фіксують такої фраземи, однак пропонують дві фразеологічні одиниці з компонентом «сніг» та кольоронімом «білий»: до **білого** снігу (дуже довго, тривалий час) [4, с. 837]; **побіліти** як сніг (дуже надзвичайно) [2, с. 672].

Можемо виділити фразеологічні одиниці, які фіксують польські словники, однак не фіксують українські, проте ці фразеологізми побутують у сучасному мовленні українців. Наприклад, **biała śmierć**, **białe małżeństwo**, **biały walc/białe tango**. **Biała śmierć** у польській мові має два значення: 1) цукор; 2) назва наркотиків у вигляді білого порошку [5, с. 20]. Ми розглядатимемо цю фразеологічну одиницю у першому, адже саме у такому значенні можна почути в українській мові цей фразеологізм. Наприклад, *мама попросила не класти цукор їй у чай, адже це біла смерть* (приклад наш). **Białe małżeństwo** — стосунки, в яких подружжя не має контактів сексуального характеру [5, с. 20]. Наприклад, *до білого шлюбу вдаються люди творчих професій* (приклад наш). **Biały walc/białe tango** — танець, в якому дами запрошують кавалерів [5, с. 20]. В українській мові часто вживають білий вальс або білий танець. Наприклад, *дівчата, а тепер запрошуйте хлопців на білий танець* (приклад наш).

Однак певний пласт українських фразеологізмів: **біле** золото, **білими** нитками шитий, ловити **білі** метелики, казка про **білого** бичка; та польських: **biała niedziela**, **biały jak mąka**, **biały jak kreda**, **biały jak płótno/ściana**, **biały personel**; не мають відповідників, які мали б подібні компоненти, що демонструє відмінність мислення носіїв та різні контексти.

Отже, і в українців, і в поляків білий колір зазвичай має позитивне або нейтральне значення, асоціюється зі світловим днем, ясністю та незвичайністю. Однак у польській мові білий у фразеологізмах на пряму може бути пов'язаним із кольоровою ознакою, на відміну від української.

Список використаних джерел

1. Словник української мови : в 11 т. / ред. І. К. Білодід ... [та ін.] ; Академія наук Української РСР, Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні. Т. 11 / ред. тому : С. І. Головащук. Київ : Наукова думка, 1980. 699 с.
2. Словник фразеологізмів української мови / НАН України, Ін-т укр. мови / уклад. В. Білоноженко... [та ін.]. Київ : Наукова думка, 2003. 786 с.
3. Фразеологічний словник української мови : кн. 1 / АН України, Ін-т укр. мови / уклад. В. Білоноженко... [та ін.]. Київ : Наукова думка, 1993. 528 с.
4. Фразеологічний словник української мови : кн. 2 / АН України, Ін-т укр. мови / уклад. В. Білоноженко... [та ін.]. Київ : Наукова думка, 1993. С. 529–980.
5. Fliciński P. Współczesny słownik frazeologiczny. Poznań : Adam Mickiewicz University 2012. 1026 s.
6. Lebda R. Wielki słownik frazeologiczny. Kraków : Krakowskie Wydawnictwo Naukowe Spółka Jawna, 2009. 718 s.